

НОВОВОЛИНСЬКІ ПРИЗВИЩА НЕОДНОЗНАЧНОГО ПОХОДЖЕННЯ (Бак–Бук)

У статті систематизовано та проаналізовано нововолинські прізвища неоднозначного походження (Бак–Бук). Зроблено лексико-семантичний і словотвірний аналізи виявлених антропонімів.

Ключові слова: антропонім, антропонімікон, апеллятив, онім, прізвище.

Александр Хвищук. НОВОВОЛЫНСКИЕ ФАМИЛИИ НЕОДНОЗНАЧНОГО ПРОИСХОЖДЕНИЯ (Бак–Бук)

В статье систематизированы и проанализированы нововолинские фамилии неоднозначного происхождения (Бак–Бук). Сделан лексико-семантический и словообразовательный анализ выявленных антропонимов.

Ключевые слова: антропоним, антропонимикон, апеллятив, оним, фамилия.

Oleksander Khvishchuk. NOVOVOLYNSK' SURNAMENES OF AN UNUSUAL ORIGIN (Bak–Buk)

The article arranges surnames of an unusual origin of the city Novovolynsk of Volyn Region (Buck–Book). Lexical-semantic and word-building analyses of revealed anthroponyms have been carried out.

Key words: anthroponym, anthroponymicon, appellative, onym, surname.

Прізвища зберігають і передають із покоління в покоління інформацію про побут, культуру, звичаї, традиції, моральні та естетичні цінності народу, виражають його ментальні та національні особливості. Актуальна проблема сучасної української антропоніміки – аналіз антропонімної системи всіх історико-етнографічних регіонів України в синхронно-діахронному аспекті.

На сьогодні вже цілісно опрацьовано прізвища України загалом (Ю. К. Редько), а також проаналізовано антропонімію Закарпаття (П. П. Чучка), Лівобережної України (І. Д. Сухомлин), Лемківщини (С. Є. Панцьо), Бойківщини (Г. Є. Бучко), Буковини (Л. В. Кракалія), Гуцульщини (Б. Б. Близнюк), Лубенщини (Л. О. Кравченко), Дніпровського Припоріжжя (В. О. Горпинич, І. А. Корнієнко), Уманщини (Ю. І. Блажчук), центральної та східної Донеччини (Ю. М. Новикова), півдня Волинської області (Л. О. Лісова) та ін. Аналіз прізвищ жителів м. Нововолинська Волинської області доповнить загальне уявлення про українську антропонімну систему на сучасному етапі та в її історичному розвитку.

Мета статті – зафіксувати сучасні нововолинські антропоніми неоднозначного походження (Бак–Бук), зробити їх лексико-семантичний і структурно-словотвірний аналізи.

В антропоніміці м. Нововолинська Волинської області натрапляємо на пропріальні лексеми неоднозначного походження. У цих онімах збереглися архаїчні, а часто й утрачені корені; вони містять важливу не лише для лінгвіста, а й для етнологіста чи історика інформацію.

Бакай (пор. ОН ст.-рос. *Бакай*, 1571 р. (Веселовський, 21)). Гіпотетично можливі версії: 1) < діал. *бакáй* ‘глибока яма в річці, ставку’, ‘вибій із водою, калюжа на дорозі; баюра’ (Гр., I, 22); ‘випорпане курми гніздо в землі’ (ЕСУМ, I, 119); 2) *Бакай* < *Бак/a/o* (пор. ОН *Бак* – ім'я гр. бога вина і виноробства *Вакха* в його катол. звучанні, а також слов'ян. ОН *Вакo* (< *Branibor, Branimir, Branislav, Branivoj*, докл. див. (Чуч., 44))) < *бак* ‘розмовна підсилювальна частка «пак», яку вживали у мовленні’ (Гр., I, 22); діал. ‘бакенбард’ (Арк., 9), очевидно, ‘*вказівка на зовнішній вигляд носія’; пор. також рос. діал. апеллятив *ба́ка* ‘спритний, верткий чоловік, проноза’, ‘ба́зика’ та ін. (СРНГ, II, 57), блр. *ба́кі* ‘очі’ (ЭСБМ, I, 283), імовірно, ‘із вказівкою на фізичні особливості першоносія’;

Бакун (пор. ОН ст.-рос. *Бакуня*, 1579 р. (Веселовський, 22)). Теоретично можливі версії: 1) < *бакун* 'сорт міцного простого тютюну' (Гр., I, 22), пор. ще рос. діал. *бакуня* 'базіка', 'обманщик, шахрай, проноза' (СРНГ, II, 64); 2) < *Абакум* (СУІ, 15); 3) < *Бак/а/о* < *бак* (див. *Бакай*);

Балабан (пор. ОН ст.-рос. *Балабанов*, 1585 р. (Веселовський, 22), а також прізвисько *Балабан* 'людина не вимовляла звук [р], тому барабана називала балабан' (Арк.1, I, 60)) < *балабан*. Спектр мотивації широкий: 1) діал. 'різновид сокола' (ЕСУМ, I, 121); 2) діал. 'велика квасоля' (ЕСУМ, I, 121); 3) діал. 'вид печива' (ЕСУМ, I, 121); 4) пор. ще рос. діал. *балабан* 'дурень, бовдур', 'базікало', 'пустун', 'смішна, весела людина' (СРНГ, II, 65);

Балабаши. Гіпотетично можливі версії: 1) пор. діал. дієсл. *балабошити* 'базікати' (ЕСУМ, I, 122), очевидно, '*так могли називати дуже балакучу людину'; 2) можливо, тат. походження, де *бала* 'дитина, малюк' і *баши* 'голова' (Редько, I, 25); 3) < *Барабаши* < *Варава* (Редько, I, 31);

Баландін < *Баланда* (пор. ОН ст.-рос. *Баланда*, 1492 р. (Веселовський, 22)) < *баландá*. Спектр мотивації широкий: 1) 'повільна, неповоротка, неспритна людина', 'дурний, нудний балакун' (Гр., I, 24); 2) 'баламут, балагур', 'жартівник' (Чуч., 45); 3) 'дуже рідка пісна юшка' та ін. (ЕСУМ, I, 124); 4) пор. ще діал. дієсл. *баландати* 'хитати сюди й туди, гойдати' (ЕСУМ, I, 124);

Баль (пор. слов'ян. ім'я *Баля*, докл. див. (Чуч. 1, 43). М. Л. Худаш зауважує, що ОН *Баль* – гіпокористичне усічення слов'янських особових власних імен-комполітів із препозитивним компонентом *Бал(о)-*, наприклад, *Баломирь*, *Балосинь* (Худ., 20)). Теоретично можливі версії: 1) < *бáла* 'тютій, бовдур' (Гр., I, 23); 2) < діал. апелятив *бáли* 'розмови, балачки' (ЕСУМ, I, 127), пор. ще діал. дієсл. *бáліть* 'жартувати', 'теревенити', імовірно, '*про людину, яка любила поговорити'; 3) < діал. *бáли* 'знев. очі' (Арк., 10), правдоподібно, '*із вказівкою про фізичні особливості носія'; 4) пор. також синтаксему *справити бал'ь* 'побити' (Гр., I, 25);

Бандура (пор. прізвисько *Бандура* 'хто любив/мріяв грати на цьому інструменті' та ін. (Арк. 1, I, 70)). Теоретично можливі версії: 1) < *бандура* 'музичний інструмент' (СУМ, I, 100); 2) < *бандура* діал. 'перен. нерозумна людина' та ін. (Арк., 11); 3) < *бáндур* 'власник публічного дому' (Гр., I, 26); 4) пор. ще *бандур/пандур* 'патруль, сторож, караул'; 'піхотинець, обласний жандарм'; 'розбійник, грабіжник'; 'шинкар, звідник' (Чуч., 47);

Банюк < *Бан* (пор. ОН *Бан* (про походження дет. див. (Чуч.1, 43–44)) < *бан* 'назва правителя в Угорщині, Далмації та в Молдові' (Худ., 22); пор. ще дієсл. *бáнити* 'мити, вимивати', 'полоскати' (Гр., I, 26), діал. *бáнить* 'багато та важко фізично працювати' (Лисенко, 29), імовірно, '*так могли називати того, хто банув';

Бара. Гіпотетично можливі версії: 1) < *Бартоломій*, *Бараба* (Редько, I, 31); 2) < *Бар* (пор. ОН *Барь* (<**Барнь* (про походження ОН дет. див. (Худ., 24–25)) < *бар* діал. 'мокре місце між пагорбами' (ЕСУМ, I, 136), правдоподібно, '*вказівка на особливості місця проживання/походження носія'; пор. ще діал. *бар-бар* 'вигук, яким підкликають овець' (Лисенко, 29);

Барабаши (пор. ОН ст.-рос. *Барабоша/Барбаша*, кінець XV ст. (Веселовський, 24)). Гіпотетично можливі версії: 1) < *Варава* (Редько, I, 31); 2) < діал. *барабоша* 'базіка, пуста людина' (ЕСУМ, I, 138); 3) < *Бараб* < діал. *бáраб*, *бáраба* 'зайда', 'пройдисвіт' (ЕСУМ, I, 137); 4) пор. ще дієсл. *барабошити* 'говорити, розмовляти про щось весело, дотепно, пересипаючи мову жартами, теревенити' (Гр., I, 28), діал. *барабошитися* 'вовтузитися' (Корзонюк, 70);

Баран (пор. ОН ст.-рос. *Баран*, друга половина XV ст. (Веселовський, 24), пор. ще САІ *Барань* (Дем., 123), ОН *Баран* (докл. про походження див. (Чуч.1, 44–45), прізвисько *Баран* 'хто першим почав розводити овець', 'чий прадід мав найбільше баранів', 'людина, яка в дитинстві пасла баранів', 'хто колись одягнув кожуха навиворіт', 'хто мав дуже кучеряве волосся; упертий характер', 'нерозумні та неухажні люди' та ін. (Арк.1, I, 73–74)) < *барán*. Спектр мотивації широкий: 1) 'самець вівці'; 'гребінь замету, крижини' (Гр., I, 28); діал. 'великий рубанок, яким працюють двоє' тощо (ЕСУМ I, 139); 2) 'перен., лайл. нерозумна, слабкодуха людина' (СУМ, I, 103); 3) діал. 'гра на вечорницях' (Арк., 12); 4) пор. ще діал. апелятив *барані* 'кожух із овечих шкур' та ін. (ЕСУМ, I, 138), діал. дієсл. *бараніти* 'дивитися бараном, губитися,

дурнішати' тощо (ЕСУМ I, 138); *Баранчук* (пор. прізвисько *Баранчук* 'людина, яка колись украла барана' (Арк.1, I, 76)). Теоретично можливі версії: 1) < діал. *баранчук* 'баран'; 'дурна людина' (ЕСУМ, I, 138); 2) < **Баранко* чи **Баранець* < *Баран* < *баран* (див. *Баран*);

Барбарук. Теоретично можливі версії: 1) < *Барбара* < *Варвара* (СУІ, 57); 2) < *Барбара* (пор. прізвисько *Бáрбара* 'жінка, яка постійно стежить', 'зла жінка', 'жінка, яка завжди нафарбована' (Арк.1, I, 76)) < діал. *барбáра* 'нагайка'; пор. ще діал. дієсл. *відбарбáрити* 'побити' (ЕСУМ, I, 140);

Бардюк < *Барда* (пор. ОН ст.-рос. *Барда*, кінець XV ст. (Веселовський, 25) < *барда́*. Спектр мотивації широкий: 1) 'теслярська сокира з широким вістрям' (Гр., I, 29); 2) діал. 'окраєць хліба' (ЕСУМ, I, 141); 3) діал. 'брага' (Лисенко, 30); 4) діал. 'страва з конопляного насіння, яку споживали під час Великого посту' (Арк., 12);

Бас (пор. САІ *Басъ* (Дем., 134), прізвисько *Бас* 'людина з сильним голосом', 'хто грав на басовій трубі', 'про людину з великим животом' та ін. (Арк.1, I, 80)). Гіпотетично можливі версії: 1) < рідкісне церк. ім. *Басс* (Осташ, 528); 2) < *бас*. Спектр мотивації широкий: а) 'низький чоловічий голос' (СУМ, I, 108), очевидно, '*так могли називати людину з грубим голосом'; б) 'музичний інструмент' (Гр., I, 31); в) діал. 'зневаж. живіт' (Арк., 12), імовірно, '*вказівка на фізичні особливості носія'; г) пор. також дієсл. *басіти* 'видавати звуки баса', діал. *басувáти* 'мурчати; підтакувати' (Гр., I, 32), діал. *басувáть* 'співати низьким голосом або басом' (Лисенко, 30); *Баса* (пор. прізвисько *Басá* 'хто в дитинстві так називав ковбасу' (Арк.1, I, 80)) < *басá* 'басом' (ЕСУМ, I, 146), якщо не *Баса* < *Бас* < *бас*;

Баскіна. Теоретично можливі версії: 1) < *Басько* < *Василь* (СУІ, 60); 2) < *Баска/о* (пор. ОН ст.-рос. *Баско*, 1624 р. (Веселовський, 27)) < діал. апелятиви *бáска* 'довга кофта з оборками; жіночий жакет, пошитий у талію', правдоподібно, '*вказівка на зовнішній вигляд носія', *баско́* 'завзятий працівник' (ЕСУМ, I, 148–149); 3) < *Баский* (пор. прізвисько *Бáсько* 'хто багато та швидко говорив' (Арк.1, I, 81)) < *баскі́й* 'гарячий, прудкий, жвавий' (Гр., I, 32), імовірно, '*із вказівкою на психічні особливості носія'; 4) < *Баска/о* < *Бас/а* < *бас/а*;

Батик. Теоретично можливі версії: 1) < *Бат* (пор. ОН *Бата* (< *Братислав*) (Чуч., 51)) < діал. *бат* 'батіг; палка'; 'вітрильний човен' (ЕСУМ, I, 149); 2) < *Бат/ьо* < ст.-укр. *бат* 'брат' (ССМ, I, 88), *ба́тьо* 'батько' (Редько, I, 39), діал. 'хресний батько', 'старший брат', 'дядько' (Чуч., 51), *ба́тя* (пор. прізвисько *Ба́тя* 'хто так називав свого батька', 'який усіх називав доця чи синок', 'кого так називали діти', 'високого зросту людина', 'хто захищав менших' та ін. (Арк.1, I, 83–84)) 'зменш.-пестл. від *батько*' (Гр., I, 34); 3) пор. діал. дієсл. *батáти* 'різати великими кусками, батувати, панახати' (ЕСУМ, I, 150); *Батейко* < діал. *ба́тейко* 'пестл. батечко', 'зневажл. подібний до батька, особливо характером' (Арк., 12), якщо не *Батейко* < **Батей* < *Бат/ьо* < *бат/ьо* (див. *Батик*); *Батюк* (пор. ОН ст.-рос. *Батый*, середина XV ст. (Веселовський, 28)). Гіпотетично можливі версії: 1) < діал. *батюк* 'батько' (ЕСУМ, I, 152); 2) < *батюк* 'так називали жителів с. *Батятичі* (Льв. обл.), а також суміжної території' (Редько, I, 39); 3) < *Бат/ьо* < *бат/ьо* (див. *Батик*);

Бахін < *Бах* < *бах*. Спектр мотивації широкий: 1) 'вигук для передачі звуку від падіння, удару, пострілу, сильного тріску' (ЕСУМ, I, 152), можливо, 'про людину, яка часто використовувала у своєму мовленні це слово'; 2) діал. '*ба́хур* («волоцюга, розпусник», «байстрюк», «хлопчисько», «єврейська дитина»)' (ЕСУМ, I, 153); *Бахор* < діал. *ба́хор* 'коханець'; 'байстрюк' (Арк., 12), діал. 'хлопчик, шибеник' (ЕСУМ, I, 153);

Башиук (пор. ОН ст.-укр. *Башиа*, 1447 р., *Башии*, 1429 р. (ССМ, I, 89), а також ОН ст.-рос. *Башиук*, 1578 р. (Веселовський, 30)). Гіпотетично можливі версії: 1) < *Башиа* < *башиá* 'паша', 'син паши', 'молодий паша' та ін. (Гр., I, 34); 'турецький урядовець' (ЕСУМ, I, 155), 'генерал' (Чуч., 52); 2) < *Башиа* < тур., тат. апелятив *баш* 'голова', '*перен.* начальник' (Редько, I, 41);

Бегун, *Бігун* (пор. ОН ст.-рос. *Бегун*, 1590 р. (Веселовський, 31), а також прізвисько *Бігун* 'людина, яка швидко ходить', 'хто виконує обов'язки посильного' (Арк.1, I, 105)) < *бігун*. Спектр мотивації широкий: 1) 'той, хто може швидко та легко бігати' (Гр., I, 61); 2) 'втікач' (Осташ, 532); 3) 'гоніць', 'посланець' (Осташ, 532); 3) 'віровідступник' та ін. (Осташ, 532);

Береза (пор. САІ *Береза* (Дем., 33), ОН ст.-рос. *Береза*, друга половина XV ст. (Веселовський, 36), пор. ще прізвисько *Берѣза* ‘дуже стрункі; високі та біляві люди’, ‘жінка похилого віку, високого зросту та зігнута’, ‘людина, біля хати якої росте багато беріз’ (Арк.1, I, 97)) < *береза*. Спектр мотивації широкий: 1) ‘назва дерева’ (СУМ, I, 160); 2) ‘хлопець (або дівчина), якого (яку) обирають за ватажка у спільних розвагах, на вечорницях і т. ін.’, ‘той, хто заспіває в хорі’ (Гр., I, 51); 3) ‘заст. ватажок колядників’ (ЕСУМ, I, 171);

Беркалюк (пор. прізвисько *Бѣрко* ‘товстий і неповороткий’, ‘хто часто привласнював колгоспне зерно’ та ін. (Арк.1, I, 99)). Теоретично можливі версії: 1) < **Беркало* < **бѣркало*, очевидно, ‘*той, хто *бѣркає* (пор. діал. дієсл. *бѣркати* ‘заяпувати, задрипувати’ (ЕСУМ, I, 174)); 2) < **Беркало* < євр. ім. *Берко* (Арк., 16; Редько, I, 56), пор. ще давньослов’янське демінутивне ім’я *Берко* (< *Беро* < *Беримир*, *Берислав...*) (дет. (Чуч., 59)); 3) < **Беркало* < *Берко* < діал. *бѣрко* ‘дит. гра, коли один учасник ловить інших’ (Арк., 16), пор. ще словосполучення *беркій до роботи* ‘запопадливий’ (Гр., I, 52); 4) < **Беркало* < *Берко* < *брати* ‘той, хто бере’ (Редько, I, 56);

Бех. Гіпотетично можливі версії: 1) < *Беримиръ*, *Бериславъ* (Осташ, 529); 2) < *бех*. Спектр мотивації широкий: а) ‘вигук на позначення шуму від удару при падінні чи стрільбі’, пор. ще дієсл. *бѣхати* ‘грюкати, падати, бити’ (Гр., I, 54); б) діал. ‘вид хвороби, *бешиха* (гостре запалення шкіри; рожа)’ (ЕСУМ, I, 179); в) < діал. ‘болиголов’ (ЕСУМ, I, 179);

Бзик. Спектр мотивації широкий: 1) < діал. *бзык* ‘гедзь, овід’ (ЕСУМ, I, 181); 2) < діал. *бзіка* ‘пасіка’ (ЕСУМ, I, 181); 3) < діал. *бзік* ‘роздратування; вередування’, правдоподібно, ‘*так могли називати дратівливу людину’, пор. ще діал. дієсл. *бзікатися* ‘гедзатися (капризувати, вередувати, упиратися), втікати від укусів гедзів’ (Арк., 18);

Биць (пор. ОН ст.-укр. *Бицьѣ*, 1436 р. (ССМ, I, 97)). Спектр мотивації широкий: 1) < *биць-биць* ‘вигук для підзивання телят’ (Гр., I, 58); 2) < *біцьо* ‘змениш. від *бик*’ (Редько, I, 62), пор. ще прізвисько *Біцьо* ‘хто в дитинстві швидко виріс і був більшим за однолітків’ (Арк.1, I, 103); 3) < *біця* ‘дит. корова, теля та інша рогата худоба’ (Гр., I, 59); 4) < діал. *біць* ‘брат’ (ЕСУМ, I, 202);

Бичак < *бичак* ‘ніж із невеликим черенком’ (Гр., I, 59), якщо не *Бичак* < *Бич* (пор. прізвисько *Бич* ‘хто довго не одружувався’, ‘від російської абрєвіатури «бувший интеллигентный человек»’ (Арк.1, I, 104)) < *бич*. Спектр мотивації широкий: 1) < ‘палка, кий’, ‘коротша частина ціпа’ та ін. (Гр., I, 59), діал. ‘батіг без пужална’ (Лисенко, 32); 2) < ‘перен. те, що завдає великої шкоди, лиха’, ‘перен. гостре викриття, картання’ та ін. (СУМ, I, 171); 3) пор. також апелятив *бича* ‘бичок’ (Гр., I, 59); 4) пор. ще діал. дієсл. *бичувати* ‘припрягати до пари коней чи волів ще одну, коли важко везти’ та ін. (Гр., I, 59), ‘бити батогами’ (ЕСУМ, I, 188);

Біда (пор. давньослов’янське захисне ім’я *Беда*, яке мало оберігати від біди (Чуч., 53), ОН ст.-рос. *Беда*, 1506 р. (Веселовський, 31), прізвисько *Біда* ‘хто постійно нарікав, що в нього *біда*’ та ін. (Арк.1, I, 105–106) < *бідá*. Спектр мотивації широкий: 1) ‘нещастя, горе’ (Гр., I, 61); 2) ‘погана, недостойна поваги людина’ та ін. (Гр., I, 61); 3) ‘заст. провина, шкода’ та ін. (СУМ, I, 176); 4) пор. ще дієсл. *бідити* ‘бідувати’ (Гр., I, 62), діал. ‘лаяти, ганьбити’, а також стсл. *бѣдити* ‘примушувати, умовляти, переконувати’ (ЕСУМ, I, 192);

Бобер (пор. САІ *Бобръ* (Дем., 122), ОН ст.-рос. *Бобр*, третя чверть XV ст. (Веселовський, 42), ОН *Бобир* (Чуч.1, 60), прізвисько *Бобѣр* ‘у кого дуже великі зуби’, ‘хто має багато волосся/великого живота’, ‘хто в дитинстві любив гризти нігті’, ‘людина, яка застрелила бобра’ та ін. (Арк.1, I, 118)) < *бобѣр*. Спектр мотивації широкий: 1) ‘назва тварини’ (Гр., I, 77); 2) ‘рід дитячої гри’ (Гр., I, 77); 3) ‘хутро цього гризуна’ (СУМ, I, 205); 4) пор. ще етнонім *бобрі*, яким молд. цигани прозивають укр. циган (Чуч., 73);

Бобрик (пор. САІ *Бобрыкъ* (Дем., 122), прізвисько *Бобрик* ‘невисокі та повні люди’, ‘хто мав великі передні зуби’, ‘хто гриз нігті на руках’, ‘людина, яка любила полювати на бобрів’ та ін. (Арк.1, I, 120)) < *бобрик*. Спектр мотивації широкий: 1) ‘змениш. від *бобер*’ (Гр., I, 78); 2) ‘шкурка молодого бобра’ (Чуч., 74); 3) ‘мідяний гудзик (який виготовляли гуцули та використовували як прикрасу до шкіряних поясів, сумок тощо)’ (Гр., I, 78); 4) ‘грубе тепле сукно з короткою стоячою ворсою’ (СУМ, I, 206); 5) ‘чоловіча коротка стрижка зі стоячим волоссям спереду’ (ЕСУМ, I, 217);

Богун (пор. САІ *Богунь* (Дем., 89), ОН *Богун* (про походження див. (Чуч.1, 65)) < *богун*. Спектр мотивації широкий: 1) 'жердка, на якій сушать рибу' (Гр., I, 80); 2) 'перший шлунок жуйних тварин' (Гр., I, 80); 3) 'назва рослини' (Редько, I, 80);

Бомк < діал. *бомк* 'гедзь' (Корзонюк, 75), очевидно, '*так могли називати набридливу, як комаха, людину', пор. ще дієсл. *бѡмкати* 'базікати, говорити неправдоподібно' (Гр., I, 85), діал. 'нерозбірливо говорити' та ін. (Арк., 27), імовірно, '*той, хто бѡмкає';

Борець (пор. ОН *Борець* (Чуч.1, 73), ОН ст.-рос. *Борец*, 1568 р. (Веселовський, 45)) < *борѣць*. Спектр мотивації широкий: 1) діал. 'назва рослини' (ЕСУМ, I, 230); 2) діал. 'воронка' (ЕСУМ, I, 230); 3) 'той, хто бореться, б'ється з ким-небудь', 'той, хто бере участь у боротьбі, бореться за що-небудь' та ін. (СУМ, I, 217);

Боровик (пор. ОН ст.-укр. *Боровикъ*, *Боровик*, 1481 р. (ССМ, I, 113), САІ *Боровикъ* (Дем., 129), прізвисько *Боровік* 'хто дуже любить збирати гриби', 'дід якого працював на бору', 'хто родом із с. *Боровичі* (Мн. Вл.)' та ін. (Арк.1, I, 131–132)). Теоретично можливі версії: 1) < САІ *Боровъ* < САІ *Боръ* < САІ *Бориславъ*, *Боривои*, *Желиборъ* (Дем., 53, 61, 66); 2) < *боровік* 'мешканець бору'; 'білий гриб' (Гр., I, 87);

Борона (пор. САІ *Боронъ* (Дем., 66)). Теоретично можливі версії: 1) < *борона* 'сільськогосподарське знаряддя для розпушування землі' (СУМ, I, 219), можливо, '*так могли називати носія за родом занять'; 2) < діал. *борона* 'весільний пиріг, спечений у домі молодого для батька молодої' (ЕСУМ, I, 233); 3) < діал. *борона* 'захист, диспут', пор. ще дієсл. *бороніти* 'захищати', 'забороняти' (ЕСУМ, I, 233); 4) < діал. *борони* 'гра' (Арк., 28);

Борух. Гіпотетично можливо: 1) < єврейського власного особового імені *Борух* (Гр., I, 89); 2) < бр. діал. *бѡрох* 'єврей; нечупара' (ЕСУМ, I, 229), пор. також ономастичну синтаксему *борухи справляти* 'молитися (про євреїв)' (Гр., I, 89); 3) < САІ *Боръ* < САІ *Бориславъ*, *Боривои*, *Желиборъ* (Дем., 53, 61, 66); 4) < *Бор* < *бор* (= *бір*) 'сосновий ліс' (СУМ, I, 188), імовірно, '*так могли називати людину, яка жила в лісі чи недалеко біля нього';

Босак (пор. ОН *Босъ* (< *Бо[гу]с[лавъ]*) (Худ., Дем., 27), прізвисько *Босак* 'хто завжди був бідним' (Арк.1, I, 134)) < *босак* 'боса людина' (Редько, I, 93), пор. ще *босяк* 'голодранець, безпритульний' (ЕСУМ, I, 237), якщо не *Босак* < *Босий* (пор. ОН *Босий* (Чуч.1, 77), прізвисько *Босий* 'хто любив хидити босим', 'лиса людина' та ін. (Арк.1, I, 135)) < *босий* 'невзутий, без взуття', 'про убогу людину, бідняка' (СУМ, I, 222);

Бочкова < *Бочка* (пор. ОН ст.-рос. *Бочка*, 1605 р. (Веселовський, 48), прізвисько *Бочка* 'людина, батько якої робить бочки', 'низького зросту повні люди', 'хто дуже ласий до алкоголю' (Арк.1., I, 137–138)) < *бѡчка*. Спектр мотивації широкий: 1) 'велика дерев'яна або металева циліндрична посудина' (ЕСУМ, I, 240); 2) діал. '*перен.* товста людина' (Арк., 29); 3) діал. 'вид дитячої гри', 'весільна хлібина, яку роздають усім гостям' та ін. (ЕСУМ, I, 240); 4) пор. ще дієсл. діал. *бѡчкувати* 'бити корів, телят, взагалі тварин по боках' (ЕСУМ, I, 240);

Боярин. Гіпотетично можливі версії: 1) < *боярин*. Спектр мотивації апелятива широкий: а) ст.-укр. 'людина середнього між шляхетським і селянським станом', 'дрібний землевласник, який перебував на службі у держави або у крупного феодала' (ССМ, I, 116); б) '*іст.* у Київській Русі – великий землевласник, що належав до князівського двору і входив до складу військової дружини князя' (СУМ, I, 224); в) '*етн., заст.* товариш молодого (жениха), який є головним розпорядником весілля; шафер' (СУМ, I, 224); 2) < *Бояр* < *бояр* ст.-укр. 'великий землевласник або служила людина, яка займала високе суспільне становище' (ССМ, I, 116); 3) висловлено припущення, що псл. **bojarinъ* < **bojarъ* < **bojъ* 'битва, бій', причому враховується п. ст. *bojar* 'боєць, воїн' і початкове значення др. *бояринъ* 'дружинник' (ЕСУМ, I, 241);

Брись. Спектр мотивації широкий: 1) < діал. *брись* '*перен.* грубіян, хам, простака' (ЕСУМ, I, 259); 2) < діал. *брись* 'вигук, яким проганяють котів', пор. ще діал. *брись-брись* 'вигук для скликання овець, ягнят' (ЕСУМ, I, 259); 3) пор. ще стсл. *брысати* 'шкребти' (ЕСУМ, I, 259);

Бродюк (пор. ОН *Брода*, САІ *Бродъ* (про походження докл. див. (Чуч.1, 84; Худ., 247; Дем., 57)). Спектр мотивації широкий: 1) пор. дієсл. *бродіти* 'ходити, іти по воді'; 'ловити рибу бреднем'; 'повільно ходити без мети' (ЕСУМ, I, 252); діал. 'не триматися одного місця, увесь час змінювати місце проживання' (Арк., 32); 2) пор. пол. апелятив *broda* 'борода' (ЕСПМ,

40–41), можливо, ‘*бородата людина’; 3) пор. рос. діал. апелятиви *брод* ‘бездомні люди, які не мають постійного місця проживання, сталого заняття, роботи’ та ін.; *брóда* ‘людина, яка бродить без діла та мети’, ‘хто любить бродити’ (СРНГ, III, 184);

Брошко (пор. прізвисько *Брóшки* ‘люди, які торгували прикрасами’ (Арк.1, I, 145). Гіпотетично можливі версії: 1) < *Амбросій* (СУМ, 29); 2) < *брóшка* ‘прикраса зі застібкою, що приколюють на жіночий одяг біля шії чи на грудях’ (СУМ, I, 240), можливо, ‘*про людину, яка любить носити такі прикраси’;

Брус (пор. ОН *Брусъо* (про походження див. (Чуч.1, 85), прізвисько *Брус* ‘огрядна людина’ (Арк.1, I, 145)) < *брус*. Спектр мотивації широкий: 1) діал. ‘грубіян, нахаба’ (ЕСУМ, I, 268); 2) ‘обтесана чи обпиляна чотиригранна колода, довгий чотиригранний шматок каменю або металу, що застосовується на будівництві’, ‘спеціальний камінь для гостріння металевих предметів (ножа, коси і т. ін.)’ (СУМ, I, 241); 3) діал. ‘довгаста чотиригранна хлібина’, ‘перен. черствий хліб’ (Арк., 33); 4) пор. ще діал. *брусъ-брусъ* ‘вигук, яким підкликають овець’ (Лисенко, 36); 5) пор. також діал. *брусóватий* ‘незграбний, неотесаний’ (ЕСУМ, I, 268); 6) пор. і діал. дієсл. *брусáти* ‘пакувати’, *брусíти* ‘точити каменем, гострити; терти, м’яти шкіру точильним каменем’, др. дієсл. *обрусити* ‘обідрати, зіпсувати’ (ЕСУМ, I, 268–269);

Буденчук < *Буденко* < *Буд/а* (пор. ОН ст.-укр. *Боуда*, 1448 р. (ССМ, I, 127), САІ *Будъ/а* (< *Будиславъ*, *Богобудъ* (Дем., 62; 67); *Будигость*, *Булимьсль* або *Жизнебудъ*, *Хотебудъ*) (Чуч.1, 86); *Будивидъ*, *Будимиръ* (Худ., 49)), прізвисько *Бúда* ‘людина, батько якої їздив вантажним автомобілем’ і інші (Арк.1, 148)). Спектр мотивації широкий: 1) < *бúда* ‘курінь, будка’ (ЕСУМ, I, 277); 2) ‘заст. поташний завод’ (ЕСУМ, I, 277); 3) ‘критий екіпаж’ (ЕСУМ, I, 277); 4) ‘верх фургона’ (ЕСУМ, I, 277); 5) діал. ‘шалаш із гіляк’, ‘тимчасове накриття для весільних гостей’ (Арк., 34); 6) пор. ще дієсл. *будíти* ‘переривати сон’, діал. ‘боронувати (перед сівбою) зорану землю; коптити’ (ЕСУМ, I, 278–279);

Будник (пор. ОН ст.-укр. *Будникъ*, 1568 р. (Шульгач, 19), прізвисько *Буднік* ‘родом із с. Будники (Вл. обл.)’ (Арк.1, I, 149)) < *бúдник*. Спектр мотивації апелятива широкий: 1) ‘діал. сторож, будочник’ (СУМ, I, 248); 2) ‘заст. робітник на поташному заводі, на буді’ (СУМ, I, 248) 3) ‘залізничник-стрілочник’ (Редько, I, 108);

Буз (пор. ОН ст.-укр. *Боузъ*, *Боузъ*, *Боузи*, *Боузъ*, *Боуз*, 1487 р., 1495 р. (ССМ, I, 129)). Гіпотетично можливі версії: 1) < діал. *буз* ‘бузок’ (ЕСУМ, I, 281); 2) < *буzá* ‘татарський легкий хмільний напій із проса, гречки, ячменю’; діал. ‘бруд у немитій вовні; осад у рідині’ (ЕСУМ, I, 281); діал. ‘насіння бур’янів, яке засмічує зерно злаків’ (Корзонюк, 76); 3) < *буза* ‘вульг. бешкет, безладдя, скандал’ (СУМ, I, 250); 4) < *бúзя* ‘дит. вуста, рот, обличчя’ (Гр., I, 108); 5) пор. також дієсл. *бузуváти* ‘карати’, ‘картати, сварити’ та ін. (Гр., I, 107);

Букатова < *Букат/а* < *букáт/а*. Спектр мотивації широкий: 1) ‘ділянка землі’, 1452 р. (ССМ, I, 130); 2) діал. ‘кусок, скибка’ (ЕСУМ, I, 285); 3) діал. ‘велике теля, бичок’ (Осташ, 531); 4) пор. ще діал. дієсл. *бúкати* ‘кричати, ухати’ та ін. (ЕСУМ, I, 285);

Буков < *буков* діал. ‘буковий горіх’ (ЕСУМ, I, 287), хоча, можливо, також *Буков* < *Бук* (пор. антропоніми *Букъ* (Худ., 52), *Бук* (Шульгач, 20), ОН ст.-рос. *Бука*, 1498 р. (Веселовський, 53)) < *бук*. Спектр мотивації широкий: 1) ‘назва дерева’ (СУМ, I, 251); 2) діал. ‘перен. силач, здоровань’ і інші (Редько, I, 109); 3) діал. ‘бик’ (Лисенко, 36); 4) діал. ‘ціпок, палиця, кий’ (СУМ, I, 251); 5) пор. ще ст.-рос. *бука* ‘пугало’, ‘відлюдник’ (Веселовський, 53), а також рос. діал. *бúка* ‘про грізну, люту людину’, ‘товста людина’, ‘несміливий чоловік’ та ін. (СРНГ, 3, 262).

Отже, за основу для творення аналізованих антропонімів бралися найпомітніші фізичні особливості, психічні властивості або поведінка людини, що дозволяли вирізнити її серед інших. Такі прізвища репрезентують лексику, яка відображає матеріальний, культурний, історичний досвід суспільного середовища, у якому вона зародилася та функціонує.

У антропоніміці відсутнє цілісне дослідження волинських прізвиськ неоднозначного походження, яке б дало змогу встановити локальні особливості антропонімії регіону. Це зумовлює необхідність подальшого вивчення сучасних нововолинських онімів.

СКОРОЧЕННЯ

- Арк. – Аркушин Г. Л. Словник західнополіських говірок. А–Я. – Вид. 2-ге переробл., випр. і доп. / Г. Л. Аркушин. – Луцьк, 2016. – 648 с.
- Арк1. – Аркушин Г. Л. Словник прізвиськ північно-західної України: У 3 т / Г. Л. Аркушин. – Луцьк, 2009. – Т. 1–3.
- Веселовський – Веселовський С. Б. Ономастикон: Древнерусские имена, прозвища и фамилии / С. Б. Веселовський. – М., 1974.
- Гр. – Словарь української мови: у 4-х т. / упоряд. з дод. власн. матеріалу Б. Грінченко. – К.: Вид-во АН УРСР, 1958–1959. – Т. 1–4.
- Дем. – Демчук М. О. Слов'янські автохтонні особові власні імена в побуті українців XIV–XVII ст.: монографія / М. О. Демчук. – К.: Наук. думка, 1988. – 172 с.
- ЕСУМ – Етимологічний словник української мови: У 7 т. / гол. ред. О. С. Мельничук. – К.: Наук. думка, 1982–2012. – Т. 1–6.
- ЕСПМ – Brückner A. Słownik etymologiczny języka polskiego / A. Brückner. – Warszawa: Wiedza powszechna, 1985. – 806 s.
- ЭСБМ – Этымалагічны слоўнік беларускай мовы: Акадэмія навук БССР (Беларусі). – Мінськ, 1985. – Т. 1–11.
- Корзонюк – Корзонюк М. М. Матеріали до словника західноволинських говірок / М. М. Корзонюк // Українська діалектна лексика: зб. наук. праць. – К., 1987. – С. 62–263.
- Лисенко – Лисенко П. С. Словник поліських говорів / П. С. Лисенко. – К., Наук. думка, 1974. – 261 с.
- Осташ – Осташ Р. І. До походження прізвищевих назв Реєстру (спроба етимологічного словника) // Реєстр війська Запорозького. / Р. І. Осташ. – К.: Наук. думка, 1995. – С. 517–567.
- Редько – Редько Ю. К. Словник сучасних українських прізвиськ: у 2 т / Ю. К. Редько. – Львів, 2007. – Т. 1–2.
- СРНГ – Словарь русских народных говоров / под ред. Ф. П. Филина, Ф. П. Сороколетова, С. А. Мызникова. – М.; Л.; СПб.: Наука 1965–2013. – Вып. 1–46.
- ССМ – Словник староукраїнської мови XIV–XV ст. / Ред. Л. Л. Гумецька, І. М. Керницький. – К.: Наук. думка, 1977–1978. – Т. 1–2.
- СУІ – Трійняк І. І. Словник українських імен / І. І. Трійняк. – К., 2005. – 509 с.
- СУМ – Словник української мови / Гол. ред. І. К. Білодід. – К.: Наук. думка, 1970–1980. – Т. 1–11.
- Худ. – Худаш М. Л. Українські карпатські і прикарпатські назви населених пунктів (утворення від слов'янських автохтонних від композитних скорочених особових власних імен) / М. Л. Худаш. – К.: Наук. думка, 1995. – 361 с.
- Худ., Дем. – Худаш М. Л. Походження українських карпатських і прикарпатських назви населених пунктів (відантропонімі утворення) / М. Л. Худаш, М. О. Демчук. – К.: Наук. думка, 1991. – 268 с.
- Чуч. – Чучка П. П. Прізвиська закарпатських українців: історико-етимологічний словник / П. П. Чучка. – Львів: Світ, 2005. – 704 с.
- Чуч.1. – Чучка П. П. Слов'янські особові імена українців: Історико-етимологічний словник. / П. П. Чучка. – Ужгород: Ліра, 2011. – 432 с.
- Шульгач – Шульгач В. П. Ойконімія Волині: етимологічний словник-довідник / В. П. Шульгач. – К.: Кий, 2001. – 189 с.

Стаття надійшла до редакції 2.06.2017 р.